

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 15. do 21. marta 2005. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijski spomenik - Magribija džamija u Sarajevu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. broj 832 (novi premjer), k.o. Centar Sarajevo VII, što odgovara k.č. br. 1 i 82 (stari premjer), k.o. Sarajevo LII, upisan u z.k. uložak broj LII/66, općina Centar Sarajevo, Federacija Bosne i Hercegovine, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite, utvrđene Zakonom o provedbi odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službene novine Federacije BiH", br. 2/02, 27/02 i 6/04).

II

Vlada Federacije Bosne i Hercegovine dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, restauraciju, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

U cilju trajne zaštite nacionalnog spomenika na prostoru definiranom u tački I stav 2. ove odluke, utvrđuje se I stupanj zaštite. U tom prostoru utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su samo radovi na tekućem održavanju i konzervatorsko-restauratorski radovi, uključujući one kojima je za cilj prezentacija nacionalnog spomenika, uz odobrenje federalnog ministarstva nadležnog za prostorno uređenje (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i uz stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine;

- izvršiti restauraciju fasade, krova, trijema, vanjskih sofa i enterijera Magribije džamije;

- izvršiti konzervaciju, stručnu sanaciju i izradu prijedloga mjera za restauraciju zidne dekoracije i dekoracije na drvetu unutar Magribije džamije, kao i restauraciju bojene dekoracije portala;

- sve intervencije i primijenjene metode moraju biti čitljive i poštovati sve tipološke i arhitektonske karakteristike objekta;

- izvršiti iluminaciju objekta prema odgovarajućem projektu odobrenom od strane nadležnog ministarstva.

Utvrdjuje se zaštitni pojas koji obuhvata prostor parcela koje graniče sa zaštićenim prostorom nacionalnog spomenika. U tom pojasu utvrđuje se sljedeće:

- potrebno je izvršiti regulaciju saobraćaja oko Magribije džamije, tako da njena sjeveroistočna i jugoistočna fasada, koje se nalaze na ulici, budu zaštićene;

- zabrana izgradnje novih objekata i nadogradnje postojećih;

- namjena objekata u neposrednoj blizini ne smije narušavati sakralnost nacionalnog spomenika.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Federacije Bosne i Hercegovine, kantona, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka bit će dostavljena Vladi Federacije Bosne i Hercegovine, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite naslijeđa na nivou Federacije Bosne i Hercegovine i općinskim organima uprave nadležnim za poslove urbanizma i katastra, radi provedbe mjera utvrđenih u tač. II - V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (<http://www.aneks8komisija.com.ba>).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Danom donošenja ove odluke, sa Privremene liste nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02, «Službeni glasnik

Republike Srpske», broj 79/02, «Službene novine Federacije BiH», broj 59/02 i «Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH», broj 4/03) briše se nacionalni spomenik upisan pod rednim brojem 531.

X

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH».

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Predsjedavajuća Komisije

Amra Hadžimuhamedović

Broj: 06.2-2-213/04-10
15. marta 2005. godine
Sarajevo

O b r a z l o Ź e n j e

I – UVOD

Na osnovi Zakona o provedbi odluka Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, član 2, stav 1, "nacionalni spomenik" je dobro koje je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila nacionalnim spomenikom, u skladu sa čl. V i VI Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, kao i dobra upisana na Privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 33/02), sve dok Komisija ne donese konačnu odluku o njihovom statusu, a za što ne postoji vremensko ograničenje i bez obzira da li je za dotično dobro podnesen zahtjev.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela je odluku o stavljanju **Magribije džamije u Sarajevu** na Privremenu listu nacionalnih spomenika pod rednim brojem **531**. U skladu sa odredbama Zakona, a na osnovi člana V stava 4. Aneksa 8. i člana 35. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Komisija je pristupila provedbi postupka za donošenje konačne odluke za proglašenje dobra nacionalnim spomenikom.

II – PRETHODNI POSTUPAK

U postupku koji prethodi donošenju konačne odluke o proglašenju, izvršen je uvid u:

- dokumentaciju o lokaciji imovine i sadašnjem vlasniku i korisniku dobra,
- podatke o dosadašnjoj zakonskoj zaštiti dobra,
- podatke o sadašnjem stanju i namjeni dobra, uključujući i opis i fotografije, podatke o oštećenjima u toku rata, podatke o intervencijama na restauraciji i drugoj vrsti radova na dobru, itd.,
- historijsku, arhitektonsku i drugu dokumentarnu građu o dobru, koja je data u popisu korištenja dokumentacije u sklopu ove odluke.

Na osnovi uvida u prikupljenu dokumentaciju i stanje dobra, utvrđeno je sljedeće:

1. Podaci o dobru

Lokacija

Magribija džamija se nalazi u ulici Magribija broj 5, u blizini Marindvora, koji je u vrijeme njenog nastanka predstavljao zapadnu periferiju starog Sarajeva. Danas je to dio grada koji pripada općini Centar Sarajevo.

Objekat se nalazi na k.č. 832 (novi premjer), ili k.č. 1 i k.č. 82 (stari premjer), vlasništvo Islamske vjerske zajednice u Sarajevu. Džamijski objekat se nalazi uz samu ulicu Magribiju, nema harema, već se tu nalazi samo ograđena zelena površina na zapadnoj strani objekta. Objekat džamije zauzima površinu 158 m² a džamijsko dvorište 223 m². Ulaz je na sjeverozapadnoj strani iz Magribije ulice.

Objekti koji su izgrađeni na susjednim parcelama k.č. 829 i 830 su vrlo blizu Magribije džamije, posebno objekat Sarajevostana koji je od jugoistočne fasade džamije udaljen cca 4-5 m.

Historijski podaci

Džamija šejha Magribije¹ poznata kao Magribija, nastala je u Sarajevu u blizini Marindvora, u kraju nekada zvanom Zagorica, kraj ispod Gorice.

Prema predanju se smatra da je šejh Magribija došao u Sarajevo sa Isabegom (osnivačem grada i prvim sarajevskim namjesnikom) i tu sagradio džamiju. O šejh Magribiji se ne zna gotovo ništa, osim što se može zaključiti iz samog imena, tj. da je bio član derviškog reda i da je porijeklom iz Magriba (to je bilo ime za islamske zemlje sjeverne Afrike: Tunis, Alžir i Maroko). Prema tom predanju džamija je nastala sredinom XVI stoljeća, a ime je dobila po svom osnivaču. Kasnije se imenom Magribija prozvala i mahala, pa i ulica koja nosi to ime već 400 godina. Po džamiji i kraj je bio poznat kao Magribija. Krajem osmanskog perioda mahala se zvala i Gornja hiseta.

H. Šabanović ostavlja i dalje pitanje datacije Magribije džamije otvorenim, ostavljajući mogućnost da je prvobitna džamija podignuta u vrijeme osnivanja Sarajeva, ali da je izgorjela u požaru 1459. godine. Prema Šabanoviću, u današnjem obliku Magribija džamija mogla je nastati između 1538. i 1565. godine, kada se prvi put spominje u jednom aktu sarajevskog sidžila. Ponovno je gorjela 1697. godine, prilikom pohoda Eugena Savojskog i tada su ostali samo zidovi i kamena munara.

Prema kazivanju Mula-Mustafe Bašeskije², džamija je obnovljena 1766. godine uz pomoć države, a današnji izgled džamije i sve bojene dekoracije potječu iz te godine.

Poznati engleski učenjak sir Thomas W. Arnold je 1929. godine posjetio Sarajevo i tada ga je naročito impresionirala Magribija džamija. On se zainteresirao za drvene stupove sa kamenim bazama i kapitelima na sofama, za konstrukciju šišeta kao i prekrasne šare u bojama na drvenariji u unutrašnjosti ove džamije. Tom prilikom je izjavio da je nešto slično vidio samo po džamijama u Delhiju u Indiji, inače više nigdje na svijetu (prepis iz članka «Večernja pošta»).

¹ «Na gornjim Hisetima niže vojničkog špitalja ima jedna džamija, koja se zove Šejh Magribina, a okolo nje je i mahala sa istim imenom. Kako narod priča, došao je od Magriba, sa zapadne turske strane jedan Šejh sa Ishak-begom, prvim bosanskim sandžakbegom, koji je tada bio zauzeo Bosnu do izvora rijeke Bosne. Rečeni Šejh smjestivši se u Sarajevu sazida ovu džamiju i to sa kamenitom munarom, ali da li je šta za održavanje iste uvakufio, nije poznato.

Džamija je dosta široka, vidna a pokriva je šimlom i ćeremitom; šiše joj je iznutra tako krasno izađeno, da ga nigdje takog vidio nisam.

Dvorišta nema, nego je od sokaka između stupaca sa sofa, koje krov drže, drvenim tahtama ograđena.

Godine 1109. hidžr. (1697.) pri inovjerskoj navali i ova je džamija izgorjela do temelja a imam i mujezin su u istoj poginuli.

Čose Halil paša u svome zvaničnom izvještaju ovako piše:

«Šejh Magribina džamija bila je i prije dosta u ruševnom stanju, a prigodom nevjerničke navale izgorjevši posve je propala.»

Mula Musafa Bašeskija u svojoj kronici piše, da je ova džamija napravljena 1180. hidžr. (1766. godine) i to od strane naroda pomoću državnim.» (Kemura, 1911., str. 630-631)

² «Kroničar Mula Mustafa Bašeskija navodi u svom Ljetopisu da su popravljene i prebojene džamije: Begova (1754/1755), Ferhadija (1761), Bašćaršijska (1761), Magribija (1766) Careva (1779), a u drugoj polovini 18. stoljeća obnovljena je i dekorirana Buzadžijina džamija.» (Mutapčić, 1997, str. 459)

Prema podacima Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, u periodu između 1971. i 1984. godine vršeni su istraživačko-konzervatorski radovi na slikanom dekoru Magribije džamije.

Objekat Magribije džamije je oštećen u ratu granatiranjem augusta mjeseca 1992. godine. Munara džamije je srušena do postamenta, krov je pretrpio velika oštećenja, kao i čitav objekat.

2. Opis dobra

U Bosni i Hercegovini džamija sa četvorovodnim krovom i kamenom munarom ima mnogo više nego potkupolnih džamija. Prema statistici iz 1993. godine, bilo ih je 223. Najviše džamija sa kamenom munarom bilo je u Sarajevu, ranije 34, a danas 26.

Magribija džamija pripada tipu jednodobornih džamija sa četvorovodnim krovom i kamenom munarom.

Džamiju sačinjavaju glavni molitveni prostor, trijem sa sofama postavljen dužinom ulaznog, sjeverozapadnog zida i kamena munara. Glavni molitveni prostor i trijem su natkriveni zajedničkim četvorovodnim krovom.

Osnova džamije je pravougaonog oblika, vanjskih dimenzija³ 13,80X11,30 m, a dimenzije sa trijemom iznose 18,15x11,30 m.

U trijemu se nalaze kamene sofe, osnove cca. 4,53 x 4,35 m, visine 0,50 m. Sofe su popođene daskama. Između sofa je prolaz do portala džamije, širine 2,25 m.

U trijemu se nalaze četiri masivna drvena stupa visine 3,75 m, kružnog presjeka prečnika cca. 0,50 m. Stupovi imaju kamene baze i kapitele. Između drvenih stupova nalazi se drvena ograda na kamenom podzidu, visine cca 2,00 m, dok je na bočnim stranama nešto niža. Ulazna kapija, visine cca 2,00 m, izrađena je od širokih drvenih dasaka postavljenih jedna uz drugu. U gornjem pojasu trijema nalazi se drvena konstrukcija sa lukovima, 6 lukova na ulaznoj strani i po 3 luka na bočnim stranama, oslonjena preko drvene grede presjeka 20X20 cm na stupove trijema. Iznad prostora trijema krovna konstrukcija je zatvorena lamperijom.

Zidovi glavnog kubusa su građeni od ćerpića sa drvenim hatulama, iznutra i izvana malterisani i bojeni. Debljina zidova je 80 cm. Krov je četvorovodni, blagog nagiba sa drvenom krovnom konstrukcijom i pokrovom od crijepa. Na sve četiri strane krova nalaze se krovni otvori (badže) koji služe za izlaz na krov i ventiliranje krova. Njihova dimenzija je cca 1,5x1,0 m.

Na zidovima se nalazi 17 prozorskih otvora od kojih se šest nalazi na jugozapadnoj fasadi, tri na sjeveroistočnoj, i po četiri na sjeverozapadnoj i jugoistočnoj fasadi. Prozori su postavljeni u dva pojasa, osim na sjeveroistočnoj fasadi, koja ima prozore samo u gornjem pojasu. Na ovoj fasadi su nekada postojali prozori i u donjem pojasu, ali su zazidani i vidne su niše u unutrašnjosti džamije. Svi prozori donjeg pojasa su pravougaonog oblika, širine 92 cm i visine 150 cm. Iznad svakog prozora donjeg pojasa se nalazi drveni mali lučni otvor koji je ostakljen. Njegova širina je gotovo ista kao i širina prozora, a visina završetka prelomljenog luka je 70 cm. Ovi prozori na vanjskoj strani imaju željezne demire koji formiraju rešetku sitnije strukture (4x5 polja). Prozori gornjeg pojasa se završavaju lučno i postavljeni su u

³ Sve dimenzije date u tekstu su preuzete iz nacrtu dobivenih od Kantonalnog zavoda za zaštitu spomenika Sarajevo.

istim vertikalnim osovinama kao i prozori donjeg pojasa. Njihova širina je ista kao i širina prozora donjeg pojasa - 92 cm, a visina je 200 cm.

Osim ovih prozora, postoji još pet ostakljenih kružnih prozora u drvenom ramu koji se nalaze na svim fasadama, osim na ulaznoj. Kružni prozori su prečnika 55 cm i na bočnim fasadama se nalaze po dva ovakva otvora i jedan na mihrabskoj fasadi. Smješteni su između prozora gornjeg pojasa, u ravni sa njihovom gornjom linijom.

Kamena munara⁴ Magribije džamije prigradena je uz jugozapadni fasadni zid. Baza munare je kubus kvadratne osnove, dimenzija 2,26X2,26 m. Prelaz sa četverostrane baze u trup munare je izveden u vidu trapezoidne prizme sa plitkim, profiliranim kamenim vijencem. Dvanaestostrani trup munare ima blagi konusni oblik. Prečnik je cca. 1,85 m, a debljina zida munare iznosi 26-30 cm.

Šerefe se nalazi na visini od 14,50 m, a građeno je od kamena hreše. Sama ograda šerefeta je od jednostavnih kamenih ploča sa naglašenim gornjim i donjim profiliranim kamenim vijencem. Munara je prekrivena bakrenim limom. Na vrhu munare je alem, rađen u olovu, sa četiri jednake jabuke. Ukupna visina munare od zemlje iznosi 32,0 m.

Iz trijema se ulazi u glavni molitveni prostor unutrašnjih dimenzija 12,20X9,70 m. Iznad centralnog prostora je polubačvasti svod drvene konstrukcije, razvijen duž osovine SZ-JI. Osnova svoda je 5,0x7,5 m. Tjeme svoda je na visini 7,9 m od poda džamije. Svod prelazi sa sve četiri strane u ravnu tavanicu. Visina od poda džamije do ravnog stropa iznosi 6,4 m. Ravni strop je pokriven šišetom (drvene užljebljene daske). Polubačvasti svod je kasetiran bojenim daščicama sa polihromnim motivima, pretežno biljnog porijekla, a u njegovom središtu se nalazi rozeta ukrašena biljnim ornamentima.

Sve unutrašnje zidne površine džamije su malterisane i okrečene, a pojedini elementi i dijelovi su dekorirani – oslikani.

Dekoratívna plastika i polihromno oslikavanje rađeno na malteru pojavljuje se na ulaznom portalu i mihrabu, dok se dekoracije izrađene na drvetu nalaze na mahvilu i polubačvastom drvenom stropu.

Ulazni portal dominira centralnim dijelom sjeverozapadne fasade i svojom širinom zauzima cjelokupan prostor između sofa. Visina portala iznosi cca. 5,90 m. Izvučen je iz ravni džamijskog zida za cca. 0,25 m. Iznad lučnog otvora za vrata je niša koja ima oblik istostranog trougla. U niši, iznad vrata, se nalazi mjesto gdje je bio smješten tarih (veliĉine 75x40 cm). Portal se završava krunom, u obliku stiliziranih ljiljana.

Ćitav portal je bio gusto oslikan polihromnom floralnom dekoracijom u malteru, koja je sada teško vidljiva.

Dvokrilna drvena vrata su širine 1,4 m, a visine 2,20 m. Podijeljena su na pravougaona polja bez posebne dekoracije.

Prema svojoj općoj koncepciji i tipološkim odlikama, portal pripada trećoj grupi portala (podjela po A. Andrejeviću). Ovom tipu pripada portal Ali-pašine džamije u Sarajevu, Hadži Alijine džamije u Poĉitelju i Karađoz-begove džamije u Mostaru.

⁴ Munara je srušena u ratu 1992. godine i izvršena je nena rekonstrukcija prema Glavnom projektu rekonstrukcije munare Magribije džamije, kojeg je izradila projektna organizacija Arch designe Sarjevo 1997. godine.

Mahfil je prednji, dimenzija: dužina 9,70 m, a širina 2,30 m. Njegova konstrukcija je drvena i oslonjena je na šest drvenih stupova, koji su povezani drvenim lukovima ispod mahvila. Drveni stupovi ukrašeni su duborezom, a čitava površina lukova je oslikana. Motivi su floralni, sastavljeni od motiva cvjetova, listova i vitica. Slikana dekoracija je izvedena tako da su konture iscrtane tamnom bojom, a unutrašnjost je bojena svijetlocrvenom, sivom i bež bojom.

U prostoru ispod mahvila su formirane unutrašnje sofe, dimenzija 3,70X 2,00 m, koje imaju povišen pod. Prostor sofe i dijela mahvila koji se nalazi na sjeveroistočnom zidu su danas ostakljeni. Na sredini mahvila nalazi se istak za mujezina, širine 1,00 m. Mahfil je sa gornje i donje strane obložen drvenim daskama i ima drvenu ogradu. Sa unutrašnje sofe vodi prolaz na munaru. Na mahvil se dolazi preko kamenih stepenica munare, pa se od njih negdje na polovini visine mahvila odvaja jednokrako drveno stepenište za mahvil. Drvena konstrukcija mahvila izrađena je od prirodnog drveta, bojena je zaštitnom bojom.

Mihrab - širina mihraba iznosi 2,55 m, s tim da je širina mihrabske niše 1,55 m, a širina okvira sa jedne i druge strane 70 cm. Visina mihraba je cca. 3,50 m. Sedmostrana niša, poluprečnika 40 cm, završava stalaktitnom dekoracijom u šest redova. Prostor niše je uokviren pravougaonim okvirom, koje se završava valovitim polukružnom linijom sa ljiljanom na vrhu i polovinom ljiljana na bočnim stranama. Okvir mihraba je gotovo istog oblika kao i okvir ulaznog portala džamije, samo što imaju različito oslikanu dekoraciju. Mihrabski okvir je gusto oslikan polihromnom floralnom dekoracijom u malteru⁵ koja podsjeća na floralnu rumi ornamentiku. Floralni elementi, listovi, vitice i cvjetići, su gusto isprepleteni i grade medaljone koji su naizmjenično bojani bijelom, crvenom, smeđom i bež bojom. Osim ovih boja, koje dominiraju mjestimično, unutar medaljona se pojavljuje i plava boja. Rub mihraba je u širini od 20 cm, ukrašen vijencem sa floralnim motivima, koji prave dvije vrste medaljona vezanih u lanac. Vijenac je sa vanjske i unutrašnje strane oivičen jarko crvenom linijom, kao i medaljoni. Podloga je bež boje, a medaljoni su zelene, plave i sive boje.

Mimber je drveni, dimenzija: dužina 3,70 m, širina 0,90 m, visina je 6,40 m. Mimber se sastoji od ulaznog portala, kojeg čini drveni ram, iznad kojeg se nalazi polukružna drvena ploča sa natpisom iz Ku'rana, zatim drvenog stepeništa sa ogradom, koje se sastoji od 10 do 12 stepenika sa podestom na vrhu, koji se zove kjurs. Kjurs je natkriven krovom kupastog oblika, koji se nalazi na drvenom ramu, a završava se alemom na vrhu. Sa obje strane mimberskog stepeništa je visoka drvena ograda, koja je jednostavno dekorirana jednim romboidnim geometrijskom oblikom. Bočne trouglaste površine, koje se nalaze ispod stepenišnog dijela i ograde

⁵ Prema našem zapažanju, dekoracije Saburine kuće (sagrađena prije 1750. godine) najrodnije su arabeskoj ornamentici sa svoda i mahvila Magribije džamije. Kada je Magribija džamija uništena 1697. godine, njena obnova izvršena je 1766/1767. godine i tada je, izgleda, nastao jedinstveni poluoblíčasti kupolasti svod naćinjen od drveta i ukrašen rumi motivima osmanske provenijencije. Kako se radi o različitim slikanim motivima svoda i mahvila, pretpostavljamo da su ih radili i različiti autori u 18. i 19. stoljeću. Među njima treba spomenuti Savić Ristu, sarajevskog drvorezbara i graditelja iz 19. stoljeća. Umjetnost oblaganja zidova drvenom oplatom, ukrašenom reljefnim i slikanim ornamentima, prenošena je ovamo iz vrlo stare turske tradicije. Takve primjere nalazimo na stropovima-šišetima, ortama (centralni medaljon stropa) sarajevskih džamija: Jahja-pašina, Mišćina, Hadžijska, džamija na Carini, Pehlivanuša, Ulomljenica, na Bistriku i druge (Mutapćić, 1997, str. 460).

stepeništa, su zatvorene i dekorirane jednim većim istostranim trouglom, koji ima rub od smeđih letvica sa ispunom u bijeloj boji. Ispod trougla je ukras izrađen od pet malih prelomljenih lukova pupoljka. Mihrab je bojen masnom bojom na kom preovladava bež boja, a zastupljene su smeđa, zelena, siva i bijela.

Ćurs se nalazi u uglu lijevo od mihraba, na povišenom podu. Izrađen je od drveta.

Desno od ulaza u džamiju je malo džamijsko dvorište koje je ograđeno ogradom, koja se nastavlja na drvenu ogradu trijema. Ova ograda je zidana do polovine kamenom, a druga polovina je od željeza.

3. Dosadašnja zakonska zaštita

Na osnovi zakonske odredbe, a rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine u Sarajevu, broj: 675/50 iz 1950. godine, Magribija džamija u Sarajevu stavlja se pod zaštitu države.

Na osnovi zakonske odredbe, a Rješenjem Zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirodnih rijetkosti NR Bosne i Hercegovine u Sarajevu, broj: 02-635-3 iz 1962. godine, Magribija džamija u ulici Magribijinoj u Sarajevu upisana je u registar nepokretnih spomenika kulture.

Prostornim planom Republike Bosne i Hercegovine do 2002. godine, Magribija džamija u Sarajevu je evidentirana i valorizirana kao spomenik I kategorije.

Na Privremenoj listi nacionalnih spomenika Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, Magribija džamija u Sarajevu se nalazi pod rednim brojem 531.

4. Istraživački i konzervatorsko-restauratorski radovi

Prema podacima Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, u periodu između 1971. i 1984. godine, vršeni su istraživačko-konzervatorski radovi na slikanom dekoru Magribije džamije, u organizaciji džamijskog odbora i Zavoda za zaštitu spomenika BiH, odnosno slikara Jusufa Začinovića. Tada je otkriven prvi slikani sloj na vanjskom dijelu ulaznog portala i mihrabu.

1997. godine urađen je Glavni projekat rekonstrukcije munare Magribije džamije, projektna organizacija Arch designe Srajevo, projektant Said Jamaković.

2000. godine, od marta do decembra, vršeni su radovi na rekonstrukciji munare. Nosilac projekta Rekonstrukcija munare Magribije džamije je Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo.

Izvođač radova je bila organizacija "Kara-drvo" Kiseljak.

Finansiranje je bilo od strane UNESCO-a.

Atestiranje kamena izvršio je Institut IMK Sarajevo. Zidovi munare izvedeni su od kamena sedre, iz Fojnice, koji je po boji i mehaničkim karakteristikama bio

najpodesniji za ovu rekonstrukciju. Za spiralno stepenište upotrebljeni su stari, očuvani stepenici, a nedostajući su izrađeni od istog kamena hreše iz kamenoloma u Sarajevu. Kameni blokovi su međusobno vezani olovnim vezama i krečnim malterom kako se gradilo u vrijeme nastanka džamije.

Donji četverostrani postament i na njemu prizmatični dio do visine krova džamije nisu bili srušeni, tako da je taj dio konzerviran i na njega se nastavila nadogradnja. U toku gradnje, analizom statičkog proračuna, kojeg je uradio prof. dr. M. Zlataar, konstatirani su visoki zatežući naponi u donjoj trećini munare. Tehnologijom karbonskih vlakana-traka, izvršeno je dodatno učvršćivanje i to u pojasu od 8 m iznad prizmatičnog dijela munare. Firma ŽGP je izvršila lijepljenje traka. Nakon postavljanja karbonskih traka, na njima je urađena plitka kamena maska od sedrenih traka. Projekat je upotpunjen elektro i gromobranskom instalacijom (Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, web page).

Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo je augusta mjeseca 2004. godine izradio Glavni projekat sanacije, rekonstrukcije i restauracije krova i sofa Magribije džamije – I faza.

Projekat će se sastojati od četiri faze, a sada je urađena I faza projektne dokumentacije koja se nalazi u Federalnom ministarstvu prostornog uređenja i okoliša radi dobivanja saglasnosti, koju je Komisija dobila na uvid.

I faza sadrži:

1. sanaciju i rekonstrukciju krovne konstrukcije i pokrova,
2. sanaciju stropne konstrukcije (uključujući i sanaciju bačvastog svoda),
3. sanacije, rekonstrukcije i restauracije vanjskih sofa,
4. izvođenje instalacije podnog grijanja.

II faza sadrži:

1. rekonstrukciju ograde sofa,
2. rekonstrukciju poda sofa,
3. rekonstrukciju i restauraciju stolarije u enterijeru objekta,
4. sanaciju i bojenje unutrašnjih zidova i stolarije,
5. sanaciju, rekonstrukciju i restauraciju mahfila,
6. sanaciju vanjskog jugoistočnog zida (zida sa mihrabom),
7. sanaciju i bojenje fasade i vanjske stolarije.

III faza sadrži:

1. rekonstrukciju i restauraciju dekoracije bačvastog svoda,
2. rekonstrukciju i restauraciju bojene dekoracije mahfila,
3. rekonstrukciju i restauraciju bojene dekoracije mihraba,
4. rekonstrukciju i restauraciju bojene dekoracije portala,
5. rekonstrukciju slika na unutrašnjim zidovima.

IV faza sadrži:

1. izvođenje preostalih instalaterskih radova,
2. izvođenje instalacija iluminacije,
3. vanjsko uređenje objekta (uključujući i sanaciju haremskog zida).

Prema projektnoj dokumentaciji, I faza predviđa kompletnu zamjenu postojeće drvene krovne i stropne konstrukcije, koja je u potpunosti dotrajala. Nova krovna konstrukcija se radi od otesane građe I klase (jela i smrča). Pokrov je potpuno novi, od ćeramide.

Na licu mjesta (kada se skine najlon sa stropa) će se odlučiti da li se mogu zadržati kasetirane površine stropa i bojene dekoracije (uz restauratorske korekcije), ili će se izvršiti snimanje dekoracije i njezina rekonstrukcija na novom stropu.

Radovi na restauraciji sofa će se odvijati prema postojećem stanju konstrukcije. Stupovi sa kamenim bazama i kapitelima se zadržavaju, jer je hrastovo drvo od koga su izrađeni u dobrom stanju. Potrebno je izvršiti njihovo čišćenje i premazivanje lanenim uljem radi zaštite. Kamen se također čisti i vrši se njegova sanacija tamo gdje je potrebno.

5. Sadašnje stanje dobra

Uvidom na licu mjesta, u decembru 2004. godine, utvrđeno je sljedeće:

- fizička oštećenja na objektu vidljiva su na fasadama džamije kao i na trijemu;
- kamene baze stupova su polomljene, drveni stupovi i grede imaju puno napuklina, a pod na sofoma je u jako lošem stanju;
- fleke uočljive na malteru, nastale prodorom vlage, na unutrašnjoj strani gornje zone džamije, posebno na dijelu mahvila na sjeverozapadnom zidu kod stepeništa za mahvil;
- pukotine su posebno uočljive u malteru enterijera džamije u gornjoj zoni. Ove pukotine su uočljive i na fasadama objekta izvana, ali su manjih dimenzija;
- osim munare i dijela krova, koji je djelimično saniran zbog ratnih dejstava, objekat džamije je u lošem stanju;
- najveća opasnost prijeti polubačvastom stropu da zbog prokišnjavanja potpuno ne propadne, pogotovo njegova dekoracija. Strop je sada prekriven najlonima;
- dekoracija vanjskog portala oštećena je gotovo u cjelosti, postoje samo ostaci izbljedjelih fragmenata.

III – ZAKLJUČAK

Primjenjujući Kriterije za donošenje odluke o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom («Službeni glasnik BiH», br. 33/02 i 15/03), Komisija je donijela odluku kao u dispozitivu. Odluka je zasnovana na sljedećim kriterijima:

A) Vremensko određenje

B) Historijska vrijednost

C) Umjetnička i estetska vrijednost

- i. Kvalitet obrade
- iii. Proporcije
- iv. Kompozicija
- v. Vrijednost detalja

D) Čitljivost

- iv. Svjedočanstvo o određenom tipu, stilu ili regionalnom maniru
- v. Svjedočanstvo o tipičnom načinu života u određenom razdoblju

E) Simbolička vrijednost

- i. Sakralna vrijednost
- ii. Tradicionalna vrijednost
- iii. Vežanost za rituale ili obrede
- v. Značaj za identitet skupine ljudi

F) Ambijentalna vrijednost

- ii. Značenje u strukturi i slici grada
- iii. Objekat ili skupina objekata je dio cjeline ili područja

G) Izvornost

- i. Oblik i dizajn
- ii. Materijal i sadržaj
- iii. Namjena i upotreba
- iv. Tradicija i tehnike
- v. Položaj i smještaj u prostoru
- vi. Duh i osjećanja
- vii. Drugi unutrašnji i vanjski činioci

H) Jedinственost i reprezentativnost

- i. Jedinственost ili rijedak primjerak određenog tipa ili stila

I) Cjelovitost

- i. Fizička cjelovitost (kompaktnost)
- ii. Homogenost
- iii. Zaokruženost (kompletnost)

Sastavni dio ove odluke su:

- kopije katastarskih planova,
- z.k. izvadak, posjedovni list,
- fotodokumentacija,
- grafički prilozi.

Korištena literatura

1911. Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine XXII, Kemura, Sejfudin, XLVII. *Šejh Magribina džamija u Magribiji*, 1911.
1929. Večernja pošta br. 2345 18. IV, str. 5 (VIII/1929), D. Tafro: Glasnik IVZ, 1951, str. 162

1939. Kreševljaković, Hamdija, *Vodovodi i gradnje na vodi u starom Sarajevu*, Izdanje Gradske štedionice općine grada Sarajeva, Islamska dioničarska štamparija Sarajevo, 1939.

1953. Bejtić, Alija, *Spomenici osmanlijske arhitekture u Bosni i Hercegovini*, Separat – Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, sv. III-IV, Orijentalni institut u Sarajevu, Sarajevo, 1953.

1969. Bejtić, Alija, *Stara sarajevska čaršija jučer danas i sutra – osnove i smjernice za regeneraciju*, Gradski zavod za zaštitu i uređenje spomenika kulture Sarajevo, Sarajevo, 1969.

1980. Institut za arhitekturu, urbanizam i prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu, *Prostorni plan Bosne i Hercegovine; Faza «B» - valorizacija prirodne i kulturno-historijske vrijednosti*, Sarajevo, 1980.

1984. Andrejević, Andrej, *Islamska monumentalna umetnost XVI veka u Jugoslaviji – kupolne džamije*, Filozofski fakultet u Beogradu, Institut za istoriju umetnosti, Beograd, 1984.

1996. Čelebi, Evlija, *Putopis – odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1996.

1997. Prilozi historiji Sarajeva, Radovi sa znanstvenog skupa Pola milenija Sarajeva održanog 19, 20. i 21. marta 1993. godine, Snježana Mutapčić, *Pola milenija zidnog slikarstva Sarajeva*, str. 457-466, 1997.

1997. *Glavni projekat Rekonstrukcije munare Magribije džamije*, Arch designe Srajevo, projektant Jamaković Said, mart, 1997.

1997. Bašeskija, Mula Mustafa, *Ljetopis*, Sarajevo Pablising, Sarajevo, 1997.

1998. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine*, knjiga I, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 1998.

1999. Bećirbegović, Madžida, *Džamije sa drvenom munarom u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo Publishing, 1999.

2000. Ayverdi dr. Ekrem Hakki, *Avrupa'da Osmanli Mimari Eserlerya Yugoslavya II*, 3. kitab, Istanbul, 2000.

2004. Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo, Glavni projekat sanacije, rekonstrukcije i restauracije krova i

sofa Magribije džamije – I faza

- nacrti i materijali Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo

- nacrti Zavoda za zaštitu spomenika u sastavu Federalnog ministarstva kulture i sporta

- pisani materijal dobiven od arhitekta Saida Jamakovića

Nosilac istraživanja i izrade Prijedloga odluke:

*Alisa Marjanović, diplomirani inženjer arhitekture,
saradnik za spomenike graditeljskog naslijeđa
u Komisiji za očuvanje nacionalnih spomenika*